

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

До 175-річчя НПУ імені М. П. Драгоманова

Серія 5

Педагогічні науки:
реалії та перспективи

Випуск 18

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2009

**Фахове видання затверджене Президією ВАК України 2004 р., бюлетень № 8 (педагогічні науки)
(Додаток до постанови президії ВАК України від 30 червня 2004 р. № 3-05/7)**

Державний комітет телебачення і радіомовлення України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 8811 від 01.06.2004 р.

*Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова
(протокол № 12 від 26 червня 2009 р.)*

Редакційна рада:

<i>В. П. Андрущенко</i>	доктор філософських наук, професор, академік АПН України, член-кореспондент НАН України, ректор НПУ імені М. П. Драгоманова (<i>голова Редакційної ради</i>)
<i>А. Т. Авдієвський</i>	почесний доктор, професор, академік АПН України
<i>В. П. Бех</i>	доктор філософських наук, професор
<i>В. І. Бондар</i>	доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України
<i>Г. І. Волинка</i>	доктор філософських наук, професор, академік УАПН (<i>заступник голови Редакційної ради</i>)
<i>В. Б. Євтух</i>	доктор педагогічних наук, професор, академік НАН України
<i>П. В. Дмитренко</i>	кандидат педагогічних наук, професор
<i>І. І. Дробот</i>	доктор історичних наук, професор
<i>М. І. Жалдак</i>	доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України
<i>Л. І. Мацько</i>	доктор філологічних наук, професор, академік АПН України
<i>О. С. Падалка</i>	доктор педагогічних наук, професор
<i>В. М. Синьов</i>	доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України
<i>В. К. Сидоренко</i>	доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
<i>М. І. Шкіль</i>	доктор фізико-математичних наук, професор, академік АПН України
<i>М. І. Шут</i>	доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент АПН України
<i>О. Г. Ярошенко</i>	доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України

Редакційна колегія:

<i>В. І. Бондар</i>	доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України;
<i>О. Л. Биковська</i>	доктор педагогічних наук, професор;
<i>Л. П. Вовк</i>	доктор педагогічних наук, професор;
<i>П. В. Дмитренко</i>	кандидат педагогічних наук, професор (<i>відповідальний редактор</i>);
<i>М. І. Жалдак</i>	доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України;
<i>Л. Л. Макаренко</i>	кандидат педагогічних наук, доцент (<i>відповідальний секретар</i>);
<i>В. В. Обозний</i>	доктор педагогічних наук, професор;
<i>О. П. Хижна</i>	доктор педагогічних наук, професор;
<i>В. Д. Сиротюк</i>	доктор педагогічних наук, професор;
<i>О. Г. Ярошенко</i>	доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України

Н 34 НАУКОВИЙ ЧАСОПИС НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ
М. П. ДРАГОМАНОВА. Серія Ня 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. - Випуск 18 : збірник
наукових праць / За ред. В. Д. Сиротюка. - К. : 3:т-зс НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. - 314 с.

У статтях розглядаються результати теоретичних досліджень і експериментальної роботи з питань педагогічних наук: розкриття педагогічних аспектів, які обумовлюють актуалізацію поставленої проблеми і допоможуть перейти до сучасному етапу розвитку освіти.

Є Азгсся статей. 2009
і : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009
С ?гZirnfepаза, 2009

ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ В СПЕЦГРУПАХ ТУ БІ

Постановка проблеми. У зв'язку з тим, що сучасний фахівець повинен володіти не лише сумою знань і професійних умінь, але і здатністю сприймати світ як складне ціле, що постійно розвивається, процес навчання іноземній мові у вузах на сучасному етапі, як ніколи вимагає модернізації.

Загальновідомо, що цей процес є активною взаємодією викладача й студента, та відображає організаційну і спрямовуючу діяльність викладача і пізнавальну діяльність студента при його активності і самостійності. Адже сучасність уроку залежить від того, в чому його цінність стосовно формування пізнавальної активності. Звідси витікає, що зміни повинні стосуватися цих двох сторін діяльності: педагога і студента. Тут важливе все:

- професійно-педагогічний і творчий рівень викладача мови;
- індивідуальні особливості і інтереси студентів;
- об'єм і структура учбової інформації;
- методи навчання і критерії оцінки їх успішності;
- організаційні форми навчання.

Так як викладач поки все ще є головною дійовою особою в організації пізнавальної діяльності студентів, він повинен постійно знаходитися в пошуку шляхів підвищення ефективності навчання. Організація ж ефективного навчання можлива тільки при знанні і умілому використанні різноманітних форм педагогічного процесу.

А що ж ми маємо сьогодні? Викладачі, що ведуть із студентами старших курсів спеціального факультету Г і БІ практику іноземної мови, нерідко відзначають у деякого числа "сильних" студентів спад інтересу до роботи над подальшим вдосконаленням мови. Спостереження під час занять показують, що деяка частина успішних студентів не витрачає великих зусиль на підготовку завдань. Є випадки, коли усне повідомлення готується "на ходу", під час перерви, або, навіть, під час заняття. Можна сказати, що заняття з усної практики не забезпечують повною мірою "інтелектуальну завантаженість" студентів, що й веде до пониження пізнавального інтересу. Мабуть, завдання, які отримують студенти не завжди вимагають від них високої розумової активності, використання розумових операцій (синтезу, аналізу, абстракції, узагальнення). Ці завдання, отже, не сприяють подальшому розвитку їх інтелекту, їх професійної компетенції, без чого навчання в будь-якій сфері діяльності втрачає свою цінність

Щоб розібратися в тому, чи відповідає навчання усній мові вимогам, які пред'являються студентам старших курсів, а також їх інтелектуальному рівню треба проаналізувати, яким чином, за допомогою яких операцій засвоюється учбовий матеріал.

Широко відомо, що основна діяльність, яку студенти здійснюють, одержавши, наприклад, таке завдання, як підготувати невелике повідомлення, розповідь, невелику доповідь, - це репродуктивна діяльність. Як правило, така робота виконується більшістю студентів таким чином: вибирається певний мовний матеріал, скажімо, стаття з журналу, газети, підручника, довідника, Інтернету запам'ятовується і повідомляється групі. Судячи з інтонації повідомлення, студент при цьому здійснює пригадування того, що їм було

підготовлено, причому основне завдання полягає в точності відтворення.

Порівняння підготовленого повідомлення (своє повідомлення студенти представляють за допомогою кодоскопа) і джерела, що слугує за основу, показує, що нерідкі випадки буквальної, часом механічної передачі вибраного матеріалу. Логічна побудова вислову, його зміст - все, як правило, береться готовим, і студенти лише репродукують текст. Відсутній власний аналіз фактів або явищ, що повідомляються, немає власного ставлення до них, не говорячи вже про порівняння та узагальнення. Отже, майже відсутня аналітико-синтетична діяльність студентів. Це означає, що преволуючим психічним процесом оволодіння іноземною мовою і на старшому курсі є пам'ять, а не мислення. Зрозуміло, що такого роду психічна діяльність не може відповідати їх розумовому розвитку і стимулювати його. Це суперечить відомим психологічним закономірностям, що полягають в тому, що при засвоєнні знань, формуванні навиків і умінь провідна роль належить розумовій діяльності. Сприйняття учбового матеріалу, його запам'ятовування, нарешті, оволодіння різноманітними навиками є успішними лише тоді, коли вони найбільшою мірою пов'язані з мисленням.

Розумова інертність деяких студентів старших курсів, спад пізнавального інтересу до навчання говорить про те, що навчання іноземній мові також підкоряється вказаним закономірностям. Подальший розвиток мовних навиків і умінь знаходиться в прямій залежності від участі в цих процесах не лише пам'яті, але й інших психічних функцій, таких як мислення, увага, сприйняття, воля, відчуття аудиторії.

У психологічній і дидактичній літературі говориться, що основною умовою виникнення внутрішніх мотивів участі розумових процесів в учбовій діяльності є обов'язкова присутність "проблемного завдання", вирішення якого, з одного боку, спирається на досягнуті знання і уміння і, з іншого, вимагає розумової активності студентів.

Проблемним завданням або ситуацією вважається така ситуація, в якій потрібно щось "відкрити", вирішити, спираючись на вже відомі початкові дані. Проблемне завдання вимагає розумових зусиль, розумової напруги. Воно "запускає" розумові процеси синтезу, аналізу, абстракції, узагальнення, порівняння. Якщо ж немає цього завдання, якщо хід завдання відомий, звичний, то немає й мислення, немає творчої ініціативи.

Слід сказати ще про одну важливу закономірність. Для стимуляції мислення необхідно, щоб проблемне завдання було "прийняте" студентами, стало як би їх власним завданням. Воно ж буде прийняте в тому разі:

- якщо "відкриття" нового спирається на їх колишній досвід;
- якщо проблемне завдання відповідає їх інтересам ;
- якщо воно є значущим для них.

Звідси виникає питання: яким чином повинно бути поставлене проблемне завдання на заняттях з усної мови студентів старшого курсу, щоб бути прийнятим ними, щоб відповідати їх пізнавальним інтересам, тобто внутрішнім мотивам їх учбової діяльності?

Під мотивом навчання розуміють те, ради чого людина вчиться. Навчання, як і інша складна діяльність, завжди спонукає ряд мотивів. У психології розрізняються *дві основні групи мотивів*⁴.

- *перша група* - це широкі соціальні мотиви, що мають основу не в самому учбовому процесі, а в загальних умовах життя (прагнення отримати професію, скласти іспит і т. д.). Це - зовнішні мотиви, які створюють сприятливу основу для успішного навчання, але їх одних недостатньо;

- друга група - це власне учбові, або внутрішні, мотиви, оскільки при дії останніх сам учбовий процес захоплює студентів, спонукає їх до діяльності, є предметом їх пізнавальних інтересів. Саме ці мотиви забезпечують гармонійний перебіг навчання.

Дієвішими є мотиви другої групи, безпосередньо пов'язані з самою учбовою діяльністю, породжувані нею і прямо залежні від змісту і методів навчання (пізнавальні інтереси, задоволення, що одержується від розумової напруги, і т. п.).

На I курсі діючим мотивом для інтенсивної учбової діяльності студентів є знайомство з новими мовними формами і поглиблення шкільних знань. Сама ж комунікативна діяльність на даному етапі навчання не є безпосереднім мотивом, хоча вона і є тим необхідним психологічним фоном, який додає діям студентів широкий і змістовний сенс. У цьому переконує нас те, що на I курсі студенти охоче працюють над дуже простим, і за змістом, мовним матеріалом, елементарними текстами, окремими реченнями. Надалі, у міру засвоєння мовних форм, на перший план виступає сама комунікативна діяльність, ради якої і вивчалися мовні явища. На просунутому етапі навчання, коли ресурс мовних форм вже достатньо великий, безпосередньо діючим мотивом стає сама мовна діяльність. Робота ж з мовними формами відходить на другий план. На цьому етапі джерелом внутрішньої мотивації є не завдання, направлені на ситуативне повідомлення заради тренування мовного матеріалу, а вислови, що забезпечують обмін повідомленнями, в чому і полягає суть мовлення.

Отже, динаміка розвитку мотивів показує, що на просунутому етапі проблемне завдання може і повинно лежати, у сфері комунікативної діяльності студентів, а не в самому мовному матеріалі (хоча і тут можлива дуже плідна і розвиваюча робота).

Що ж тоді повинно стати змістом проблемного завдання? У дослідженнях з психологічної природи мовлення, воно розглядається як особливий, спеціальний і складний вид людської діяльності, нерозривно пов'язаний не тільки з мисленням людини, але і зі всією його поведінкою. Коли ми говоримо, ми здійснюємо дію - "мовленнєвий вчинок": повідомляємо, переконуємо, радимо і т.п. Все це різні мовленнєві дії, в яких виражені не лише думки того, хто говорить* але й його відчуття, воля. Отже, мовленнєві дії є специфічною єдністю чуттєвого і змістовного.

Як і будь-яка інша діяльність, *мовленнєва дія*:

-по-перше, *мотивована* (будь-якій фразі, кожній розмові передуює виникнення мотиву мови - "ради чого я говорю");

- по-друге, мова завжди *цілеспрямована* (той, хто говорить звичайно ставить перед собою певну мету, якої він добивається, наприклад вплинути на поведінку тих, які його слухають);

-по-третє, мова - *ситуативна* (мовленнєва дія завжди відбувається в певних умовах).

Таким чином, мовлення — це не просте "виробництво" певних звуків, а "складний суспільний мотивований вчинок, що здійснюється за допомогою мовних і допоміжних немовних засобів з певною метою і в певних умовах. Це - прояв особи того, хто говорить, вираження його ставлення до інших людей".

Отже, мовлення студентів буде справжньою усною мовою

- якщо воно виходитиме з внутрішньої потреби до самовираження;
- якщо є ясна мета мовного вчинку;
- якщо мовлення змістовне та інформативне;
- якщо в мовленні виразно проявляється ставлення до дійсності.

До того ж не слід забувати і про, так звану, "соціально-психологічну культуру

мовлення", з якої витікають такі його властивості, як змістовність і переконливість.

Все це дає підставу припустити, що на старших курсах при достатньо високому рівні мовних умінь і навиків студентів є можливість так організувати роботу над усною мовою, що проблемним завданням виступить сам акт комунікації зі всіма властивими йому психологічними особливостями. Змістом навчання буде змістовне, переконливе, впливаюче мовлення, а специфікою - розвиток не лише мовленнєвій, але й соціально-психологічній культурі.

У контексті вищесказаного, навчання усній мові може здійснюватися значно ефективніше, якщо в самому процесі навчання виходити з психологічної природи мови і розвивати такі її сторони, як змістовність, переконливість, послідовність, правильність, впливовість, емоційність.

Що ж звичайно дається студентам? Установа до підготовки доповідей наступна:

- приготуйте цікаву доповідь на 8-10 хвилин;
- застосуйте нові слова і словосполучення;
- стежте за правильністю мови.

При орієнтації на таку підготовку доповіді робота студентів зводиться до простого переказу якого-небудь матеріалу, що представляє певний інтерес, і до слідкування за правильністю мови. Основна діяльність - репродуктивна (нерідко є випадки майже точного повторення оригінального тексту). Основна мовленнєва дія - звіт перед викладачем про виконану роботу. Про це можна судити з монотонної інтонації і відсутності власного ставлення до висловлювання: все говорить про те, що студент висловлює факти, явища, далекого від нього, "чужого" повідомлення, це не його мова, вона не пройшла крізь призму його думок і відчуттів.

Можна зробити висновок, що декларативне завдання на кшталт "приготуйте цікаву доповідь" не викликає справжньої мовленнєвої дії, не містить проблемної ситуації, яка стимулювала б розумову продуктивну діяльність студентів.

Якщо ж дати інші настанови до виступу, які зводяться до наступного:

- виберіть таку проблему, про яку вам хотілося б говорити;
- поставте мету: переконати слухача в чомусь, передати йому те відчуття, яке відчуваєте ви, довести те, в чому ви самі переконані;
- починаючи доповідь, зробіть короткий вступ, де повідомте про предмет свого мовлення, обґрунтуйте важливість піднятого питання;
- у доповіді обговорите детально одну ідею, інакше мова тривалістю в 6-7 хвилин не буде закінченим цілим;
- підберіть цікаві деталі, факти, щоб розвинути основну ідею доповіді;
- передайте своє ставлення до того, що повідомляється, пов'яжіть його з вашим власним досвідом;
- продумайте логічні переходи, які зв'яжуть частини доповіді;
- в кінці повідомлення дайте висновок, узагальнення сказаному;
- звертайтеся з промовою до своїх слухачів; стежте, як аудиторія реагує на ваш виступ, то робота протікатиме зовсім в іншому ключі.

Наші спостереження показують, що дещо незвичайна для студентів робота з перенесенням розумових зусиль на рішення задач з психологічної культури мовлення завжди сприймається позитивно. Завдання - проблемне, оскільки містить "відоме" і "невідоме". Воно примушує підбирати більше матеріалу, думати не тільки про зміст, але й про структуру доповіді, а, отже, про ті мовні засоби, які забезпечили б досягнення поставленої мети. Крім того такого роду завдання не тільки відповідає досягнутому рівню

мислення студентів, але, що особливо цінно, розвиває його далі.

Не можна не відмітити, що деякі студенти зазнають чималі труднощі в рішенні складних розумових задач, які відрізняються від того, до чого вони звикли. Труднощі звичайно полягають:

- у необхідності логічної побудови повідомлення;
- у відкиданні явищ, що не виражають основної ідеї повідомлення;
- у пошуку зв'язуючого елементу між частинами повідомлення;
- в узагальненні сказаного;
- в аналізі свого минулого досвіду і т.п.

Але не дивлячись на це, не слід боятися введення елементів розвиваючого навчання. Це може бути не лише підготовка власних доповідей, обговорення повідомлень своїх одногрупників, але і виконання завдань на кшталт: "Виразіть одним реченням основну думку доповіді"; "Прослухайте повідомлення і зробіть висновок замість доповідача"; "Визначте характер доповіді (опис, повідомлення, репортаж, роздуми, діалог і т.п.)"; "Виділіть відому вам та нову інформацію"; "Знайдіть в доповіді факти, що не відображають його основної ідеї" тощо.

Висновки. Цікаво зазначити зміни у якісних і кількісних показниках мови студентів. Перш за все, помітно змінюється якісна сторона мови. З погляду змісту і структури доповіді більшості студентів відповідають пред'явленим вимогам. Обов'язковим в доповідях стає вираження своїх власних думок і відчуттів до повідомленого. Правда, аргументація фактів і явищ, їх узагальнення іноді мають наївний характер, але мовлення студентів було їх "власним" мовленням. Воно "привласнювалося" ними, оскільки ставало їхнім безпосереднім переживанням.

Мовлення набуває і іншої психологічної риси - спрямованість на аудиторію. Доповідь робиться для слухачів - активних учасників мовного спілкування.

Все це позитивно відображається на розвитку мовлення, а отже, й мови. Можна відмітити наступні зміни:

- в усних повідомленнях стає менше громіздких фраз, характерних для письмового мовлення;

- спостерігається використання виразних лексичних і, особливо, синтаксичних засобів: інверсії, еліпсів, риторичних питань, синтаксичних паралелізмів, порівнянь, епітетів, повторень;

- якісно змінюється інтонація - індикатор думок і відчуттів;

- більше випадків використання логічного (предикативного, контрастного, модального) і емпатичного наголосів;

- змінюється тембр голосу, який набуває певного особового забарвлення;

- з'являються і немовні допоміжні засоби, такі як міміка, емпатичні жести.

Проте є і деякі негативні аспекти:

- збільшується кількість граматичних помилок;

- збільшуються випадки калькування українських або російських речень на англійську мову;

- збільшується кількість помилок в інтонаційному оформленні речення, яке передає емоційне ставлення студента до висловлюваного, нерідко використовуються емпатичні засоби, характерні для рідної інтонації, наприклад, подовження коротких голосних і ін.

Цікаво, що зміна характеру мови не дала пониження в темпі, що свідчить про достатній рівень розвитку мовних навиків і умінь, що сприяє вирішенню складних пізнавальних задач.

1.
2.
3.
4.
5.

Таким чином ми можемо зробити наступні висновки:

Навчання мовленню здійснюється більш успішно, якщо в самому процесі навчання ми виходимо з психологічної природи мови і розвиваємо такі її сторони, як змістовність, переконливість, послідовність, правильність та емоційність.

Рішення питань, пов'язаних з психологічною природою мовлення, є тим "проблемним" завданням, яке активізує розумову діяльність студентів, робить цю діяльність значущою, змістовною, що, через відомі психологічні закономірності, позитивно відображається на загальних знаннях, навиках та уміннях

Така організація роботи над мовленням сприяє внутрішній мотивації навчальної діяльності студентів, спонукає останніх "прийняти" запропоновані завдання як свої.

Використана література:

1. *Выготский Л. С.* Мышление и речь. Психологические исследования / Ред. Г. Н. Шелогурова. - Москва : Лабиринт, 1996. - 416 с.
2. *Гапоненко Л. П.* До питання про формування готовності студентів до іншомовного спілкування /Збір, наукових тез Міжнародної науково-практичної конференції "Активізація навчальної діяльності у вищій і загальноосвітній школі, 27-28 вересня 2000 р. / М-во освіти і науки України, Криворізький держ. пед. ун-т; під ред. В. К. Бураяка, Л. В. Кондрашової - Кривий Ріг, 2000. - 120 с.
3. *Леонтьев А. Н.* Проблемы развития психики. - 4-е изд. - М.: Изд-во МГУ, 1981 - 584 с.
4. *Пассов Е. И.* Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. - 2-е изд. - М.: Просвещение, 1991. - 222 с.
5. Педагогічний словник / АПН України Ін-т педагогіки; за ред. М. Д. Ярмаченка. - К.: Педагогічна думка, 2001. - 514 с.

Анотація

Стаття розкриває важність такого поняття як модернізація образования. Именно она является одним из путей повышения эффективности современного урока, его ценности в формировании познавательной активности студентов.